

SUMMARY

O. Pashkova. Socio-Political Factors of Ukrainian Society Consolidation.

This publication deals with the historical-cultural and politico-economic factors of deconsolidation and consolidation of the Ukrainian society and was proven the necessity to create a common methodological model, which would conclude and integrate theoretical achievements of Ukrainian scientists regarding the national idea and problems of social and political consolidation.

Keywords: *national idea, identification, integration, differentiation, social and political consolidation, consolidation-adaptation, consolidation-identification, consolidation-transformation.*

УДК 165

В. Є. Карпенко

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

«СМАРТ»-РЕЧІ ЯК ЧИННИК ПЕРЕТВОРЕННЯ ЛЮДИНИ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У статті автор аналізує феномен «смарт»-речей як філософську проблему, а саме проблему їх потенціалу як чинника перетворення Людини в повноті її біологічних, психічних, соціальних, духовних вимірів. Окреслюються основні шляхи дослідження відповідних тенденцій «смарт»-соціокультурного середовища, яке є альтернативою тотальній «комп'ютерній віртуалізації» людського буття.

Ключові слова: *«смарт»-речі, «розумні» речі, штучний інтелект, техноінтелект, «смарт»-соціокультурне середовище.*

Що принесе із собою майбутнє Людині? Як майбутнє позначиться на її природі і сутності у їх найзагальнішому тлумаченні? Із давніх давен цією проблемою переймається Людина, хоча й не завжди однаковою мірою. Історія свідчить, що Людина з тривогою і надією звертає свій погляд у майбутнє в часи науково-технічних, політичних, економічних, соціальних і духовних потрясінь, «коли [користуючись словами К. Г. Юнга – В. К.] народжується багато надій, утопічних ідей і апокаліптичних видінь» [10, 55].

Дотичним прикладом у цьому контексті є інформаційна революція другої половини ХХ ст. і викликані нею сподівання та побоювання. Наочною маніфестацією інформаційної революції є Інтернет – при чому не просто як гігантська довідкова, але як віртуальний світ (або, на нижчому рівні узагальнення, комплекс віртуальних світів) комп'ютерних ігор і взагалі опосередкованого спілкування. У наш час багато дослідників прогнозують, що Людина буде все більше часу витрачати, «перебуваючи» в так званих «комп'ютерних віртуальних світах».

Однак на початку ХХІ ст. виник і відмінний погляд на тенденції розвитку технонаукового проекту «штучні інтелектуальні системи» як на чинник перетворення Людини. Вважають, що саме життя перетвориться для Людини на аналог Інтернету. Усі предмети будуть пов'язані між собою як окремі масиви інформації в сучасній комп'ютерній мережі. Цей феномен було охарактеризовано як «смарт»-речі або Інтернет «смарт»-речей (від англійського smart, яке буквально перекладається «дотепний», «меткий»). Інший варіант назви у слов'янських наукових джерелах («розумні» речі) є менш вдалим, оскільки у ньому не вдалося запобігти надлишкових паралелей із класичними філософськими уявленнями про людський розум (що вдається в англійському варіанті), хоча поняття «розумний» тут, звичайно, і слугує також метафорою.

«Смарт»-речі називають не будь-який носій техноінтелекту, але артефакт, здатний виконувати соціальні функції корисні для людини, що включає пристрій прийняття інформації від зовнішнього світу, пристрій переробки прийнятої інформації, пристрій передачі рішень у вигляді команд допоміжним механізмам. У зрозумілій гносеологічній ейфорії від виявлення нової перспективної сфери досліджень було висунуто низку сміливих у науковому плані положень, філософські виміри яких ми проаналізуємо далі. Отже, **метою** статті є дослідити якими шляхами може відбуватись постановка проблеми «смарт»-речей як філософської.

А. С. Наріньяні застерігає нас від майбутнього, «коли віртуальність формованої свідомості еНОМО [по суті, людини, зміненої внаслідок розвитку високих технологій – В.К.] стане для її розсудку і навіть підсвідомості більш близькою та реальною, ніж та конкретна матеріальність, яка залишиться за межами її прямого сприйняття» [7, 17].

Повсюдне поширення інтерактивних форм комп'ютерної віртуалізації (спочатку це аудіовізуальні комп'ютерні ігри, далі – більш досконалі імітатори із залученням не тільки аудіо та відео, але й тактильних, назальних, смакових та інших ефектів, актуалізації образів з пам'яті користувача, персоніфікованій сублімації його інстинктів, активізації почуттів, емоцій внаслідок прямого впливу на мозок) призведе, по-перше, до того, що вони стануть не менш шкідливими для суспільства, ніж наркотична залежність. Вже сьогодні терміном «віртуалізм» позначається новий вид акцентуації особистості: її переорієнтація з реальних життєвих вражень і проблем на віртуальний світ, створюваний сучасними інформаційними засобами [1, 257]. Надалі техноінтелект радше за все зможе запропонувати потенційну майже тотальну втечу від реальності, що призведе до втрати особистості для суспільства. Реакцією стане протидія влади із залученням громадських організацій, обмежувальні зміни у законодавстві, можливо, навіть заборона окремих видів комп'ютерної віртуалізації.

По-друге, усвідомлення «штучності», «несправжності» отримуваних насолод зведе їх до класу розваг для бідних. Відповіддю на приголомшуючу за масштабами комп'ютерну віртуалізацію стане мода на «присмак

реальності», своєрідний «новий романтизм», витоки котрого можна спостерігати вже сьогодні у вигляді діяльності клубів толкієністів, історичного фехтування тощо.

Окремо винесемо такі психічні проблеми взаємодії з техноінтелектом, як «зрощення» із майном, антропоморфізація носіїв техноінтелекту. Не такі помітні сьогодні, вони вийдуть на якісно новий рівень із розвитком функціональної діалогічності техноінтелекту. Останньому не буде потрібен вихід на рівень «свідомості», але лише певний набір інтерактивних функцій, аби сприйматись великою кількістю людей більш особистісно, ніж домашня тварина. З іншого боку, цілком імовірно сплески ксенофобії, «новий луддизм».

Отже, з огляду на перелічені проблеми стає очевидним, що знання (особливо знання як конструктивний чинник) для пересічної людини, яка вступає в певні «відносини» з носіями техноінтелекту, не виступає на перший план. Тепер зрозуміло, що маємо справу не так з Інтернетом знань, як інформації, яка лише в міру її актуалізації перетворюється на знання, але й до того впливає на суспільство самим фактом свого буття. В будь-якому разі вплив інформації не є безпосереднім, він є опосередкованим різними речами, а оточуючий людину світ речей все швидше перетворюється на Інтернет «смарт»-речей, сутнісні особливості котрого дозволили ряду дослідників побудувати більш оптимістичні картини майбутнього.

Типовим є твердження О. Волкова: «якщо віртуальна реальність замінює деяким з нас саме життя, то «Інтернет речей» увесь звернений до життя – він покликаний подолати провалля ... Світ віртуальної реальності поєднається нарешті з реальним, оточуючим нас світом» [3]. Проголошується, що в основі очікуваних технонаукогенних змін у бутті людини лежить поєднання таких досягнень як масове виготовлення стандартизованих речей та здатність легко накопичувати великі обсяги інформації і передавати її зі швидкістю світла). Під поєднанням результатів мають на увазі «навчити» обмінюватись інформацією будь-які предмети. Мініатюрні комп'ютери або електронні мітки вбудовуються і будуть усе ширше вбудовуватись у системи опалення, освітлення, замикання дверей, побутові електроприлади, меблі, книги, одяг тощо. Ці мікросхеми стануть «сторінками» нової Всесвітньої мережі – Інтернету «смарт»-речей.

Серед засобів, що послугують досягненню цієї мети, особливо наголошують на різноманітних мініатюрних датчиках (вони можуть включати відеосенсори, аудіо, руху, тактильні, інфрачервоного діапазону, вологості, температури, часу, просторових координат тощо і, для передачі інформації у глобальну мережу, технології радіочастотних ідентифікаторів або RFID (від англ. radiofrequency identifier). К. Ештон зауважує: «сьогодні комп'ютери сліпі, технологія RFID навчить їх бачити. З її допомогою можна навчити спілкуватись одне з одним будь-які предмети. Нам потрібен Інтернет речей». Техноінтелектуальні артефакти почнуть без поточних команд збирати інформацію, обмінюватись нею, робити висновки, апелювати до нас.

Вони будуть випереджувати наші бажання, а не очікувати віддання нами команд. Пропонується, щоб техноінтелект завбачав побут у всіх деталях (і навіть не тільки побут), а ми самі турбувались лише про «велике», глобальне, вічне.

За В. С. Лук'янцем, новітня комунікаційно-обчислювальна революція, яка кардинально перетворює базові сфери комп'ютерсайнс, знаменує собою лише початок ери «розумної електроніки», яка об'єднає в єдину цілісність у життєвому просторі людей такі реалії, як «розумні» космічні телескопи, «розумні» суперколайдери, «розумні» біо-лабораторії на мікрочипах, «розумні» котеджі, «розумні» меблі, «розумний» одяг, «розумні» автомобілі, «розумне» покриття автомагістралей, «розумні» світлофори, «розумні» верстати, «розумні» заводи, «розумні» міста тощо [8].

Перші провісники Інтернету «смарт»-речей уможливили досягнення сучасного рівня Ні-Tech і Ні-hume, NBIC-комплексу, які давно вже грають роль універсального й ефективного знаряддя для розв'язання безлічі соціокультурних проблем, починаючи із проблем освіти, охорони здоров'я, екології, бізнесу, планетарного комунікативного праксису і закінчуючи проблемами «повсюдного комп'ютингу» і т. п. За прогнозами К. Ештона, В. С. Лук'янця, О. Волкова, J. C. Castilla-Rubio, S. Willis, J.-B. Waldner, D. Scholz-Reiter, M.-A. Isenberg, M. Teucke, H. Halfar з часом «розумна» електроніка, оновить не тільки загальний спосіб відтворення людського буття у світі, а й тілесність людини, її психосоматику, імунну систему, інтелект, біосоціальну природу.

Орієнтовані вищевикладеним чином дослідники антропологічних вимірів технонаукового проекту «штучні інтелектуальні системи» безпосередньо виходить на традицію трактування носіїв техноінтелекту як засобів комунікації у Г. М. Маклюєнівському філософсько-культурологічному тлумаченні. В останньому випадку під «засобами комунікації» розуміють не тільки ЗМІ, але й такі речі як електричне світло, писемність, гроші, автоматичне устаткування, ігри і т. д., а в нашому контексті і «смарт»-речі. Об'єднує все це багатоманіття те, що це «технології» або «посередники», упровадження яких вносить суттєві зміни в комунікацію людини з навколишнім світом (як природним, так і соціальним) і реорганізує її спосіб світосприйняття та образ життя. Ці «засоби» розглядаються Г. М. Маклюєном як зовнішні розширення людини, як безпосередні технічні продовження її тіла, органів чуттів і здібностей. Будучи такими розширеннями, вони в кінцевому підсумку відокремлюються від людини і опановують нею. Це відокремлення «засобів» від людини метафорично описується Г. М. Маклюєном як «ампутація» [6]: розвиток технологічної інфраструктури людського тіла (а потім і людських колективів) супроводжується послідовною «ампутацією» всіляких людських здібностей.

Розвиток електронних засобів інтерпретується в цьому плані як фінальна «ампутація» людської свідомості. Здібності людини виносяться за

межі людини, набувають власну (далеку від людської) логіку і нав'язують цю логіку людині [9]. Очікування комп'ютерів, що випереджують наші бажання, завбачають побут і не тільки побут; очікування можливості «навчити» обмінюватись інформацією будь-які предмети; очікування послаблення відсторонення техноінтелектуальної віртуальної реальності від реального світу – все це заохочує до аналізу Інтернету «смарт»-речей саме як сфери медіа в згаданому тлумаченні.

За теорією сенсорного балансу, за якою історія нашої цивілізації становить собою зміну провідних засобів комунікації, по суті – одного типу сприйняття, яке отримує певні переваги у розвитку над іншими. Наголошується на безпосередній залежності між провідним засобом комунікації і тією моделлю розвитку, яку він накладає на психіку людини. Зміна засобів масової комунікації зумовлює істотні трансформації у структурі суспільства, а комунікативна модель детермінує не тільки його сенсорну, а й соціальну організацію. Наголошується на тому, що засоби комунікації є джерелом змін фізіологічного характеру, впливаючи на взаємодію півкуль і окремих зон головного мозку. Згадаємо, що півкулі між іншим виконують функції керування типами мислення (наприклад, емоційно-інтуїтивні процеси – права півкуля).

Акцентується на винятково важливій ролі усного спілкування у племінних та подібних спільнотах з їх специфічною ментальністю. Поява алфавіту збігається у часі зі становленням складних культурних структур. Проголошується, що «наслідком ери алфавіту і панування візуальності стали деколективізм, індивідуалізм і загальна роз'єднаність людей», у той час як «електронні комунікації відкрили шлях до ренесансу колишньої племінної єдності, тільки вже на планетарному рівні» [2, 52].

Отже наведені констатації, пропозиції і прогнози логічно виводять феномен «смарт»-речей далеко за межі зацікавлень інформатики або computer science. Більше того, теоретична припустимість настільки карколомних змін у планетарних масштабах ставить проблему впливу смарт-речей на людину як біопсихосоціальну цілісність, на її мораль і моральність, на суспільство взагалі. Як все вищезгадане позначиться на феноменах сутності і природи людини? Як може проявитись чинник свободи волі людини за подальшої техноінтелектуалізації суспільства? Яку роль можуть відігравати мораль і моральність, духовність взагалі у швидкозмінюваному техноінтелектуальному світі? Це вже сфера зацікавлень філософії.

Суперечлива палітра відповідних філософсько-теоретичних напрацювань ХХІ ст. вже намагається надати відповіді на ці питання. Що ж обумовило взаємовиключність багатьох їхніх тверджень окрім традиційного філософського плюралізму? Що слугує детермінантами інституціоналізації філософсько-теоретичного осмислення «смарт» речей? Чи можливий синтез цілісної філософської концепції «смарт»-речей? Який методологічний потенціал містить метафора «смарт»-речей для розуміння феномена людини, сутності і природи людини? Який спектр прогнозів майбутнього людини слід

визнати обґрунтованим крізь призму концептуалізації «сма́рт» речей як проблеми? Яким є методологічний потенціал філософської концепції «сма́рт»-речей для рефлексії змін Людини як біопсихосоціальної істоти? Всі ці питання слід визнати на сьогодні відкритими, і саме в їх контексті і слід ставити проблему «сма́рт»-речей як філософську.

До трактування «сма́рт»-речей як філософської проблеми призвело осмислення соціокультурних вимірів низки наук і відповідних технологій, одним із результатів застосування яких і постають «сма́рт»-речі. В галузі інформаційних технологій працювали М. Кастельс, Е. Тоффлер та ін. Когнітивні науки були в центрі уваги К. Лонгует-Хіггінса, Д. Деннетта, Дж. Сьорла, Дж. Фодора. Техно-науковий проект «штучний інтелект» серед інших репрезентований іменами Н. М. Амосова, О. Я. Мороза, А. С. Нарін'яні, П. Норвіга, Р. Пенроуза, С. Рассела, А. Т'юринга. Процес конвергенції нано-, біо-, інформаційних, когнітивних технологій і сучасного соціально-гуманітарного знання (NBICS-конвергенція) привернув увагу М. Роко, У Бейнбріджа, В. І. Аршинова, В. С. Лук'янця, Д. А. Медведева, В. В. Прайд та ін.

Критичне осмислення ідей E-homo належить передусім О. С. Нарін'яні [7], В. О. Кутирьову [5], С. С. Денежнікову [4]. Філософсько-теоретичні напрацювання безпосередньо в галузі рефлексії «сма́рт»-соціокультурного середовища – це передусім Т. Берг, О. Волков, Н. Дейтон, К. Ештон, П. Маграссі, А. Панарелла, В. С. Лук'янець, J. C. Castilla-Rubio, S. Willis, J.-B. Waldner, D. Scholz-Reiter, M.-A. Isenberg, M. Teucke, H. Halfar. Техноінтелектуальна медіатизація життя у філософсько-культурологічному аспекті привернула увагу передусім Г. М. Маклюена, Н. Лумана, В. Ніколаєва.

Однак усе ще відсутній цілісний, системний методологічний аналіз можливостей синтезу та потенціалу філософської концепції Інтернету «сма́рт»-речей на постнекласичному етапі розвитку науки для рефлексії змін людини як біопсихосоціальної істоти.

З огляду на окреслену проблематику теоретичну основу відповідного дослідження можуть скласти інновації постнекласичної науки (етика науки, тоталогія та синергетика, сучасна філософія техніки, філософія NBICS-конвергенції), а також методологічний плюралізм, фундаментальні положення діалектики суб'єктивного і об'єктивного, історичного і логічного методів пізнання; принципи взаємопроникнення системного, структурно-функціонального, інформаційного, ноосферно-гуманістичного підходів, принципи глобального еволюціонізму, коеволуції природи і соціуму.

Філософські виміри «сма́рт»-речей слід подати у широкому соціокультурному контексті. Все нові результати досліджень у галузях обчислювальної техніки, кібернетики, синергетики, неврології, психології, лінгвістики, біо- та нанотехнологій і упровадження цих результатів у суспільну практику вимагають подальших рефлексій стану зазначеного проблемного напрямку, трансформують прогнози на майбутнє. Цілісне

філософське осмислення проблеми можливе лише на перетині епістемології й методології, логіки, онтології, філософської антропології, етики й естетики, соціальної філософії тощо, у їх тісному переплетенні. Сукупність досліджень «техноінтелект» (як у філософському, так і в науково-технологічному аспектах) актуалізувала низку зворотних зв'язків, таких як, наприклад, зворотний вплив досягнень у галузі техноінтелекту на, з одного боку, розвиток філософського вчення про свідомість, або, з іншого боку, психології та неврології. Важливою теоретико-методологічною базою дослідження постає філософське вчення про свідомість, із розумінням мислення, інтелекту як її основи.

Відповідно об'єктом дослідження може слугувати породжена NBICS-конвергенцією наростаюча тотальна експансія «смарт»-речей як багатомірний соціокультурний процес. Предметом дослідження – наростаюча тотальна експансія «смарт»-речей як чинник перетворення людини у повноті її біологічних, психічних, соціальних, духовних вимірів. Метою – дослідження потенціалу наростаючої тотальної експансії «смарт»-речей для перетворення людини у повноті її біологічних, психічних, соціальних, духовних вимірів.

Реалізація цієї мети передбачає такі завдання: виявити теоретичні передумови становлення сучасних підходів до філософської концептуалізації техноінтелекту; визначити методологічні засади філософської рефлексії «смарт»-речей у постнекласичній науці; розкрити основні шляхи синтезу цілісної концепції «смарт»-речей та уточнити її дисциплінарний статус; з'ясувати загальні перспективи тілесності та психосоматики людини у «смарт»-соціокультурному середовищі; проаналізувати перспективи ментальнісних зрушень техноінформаційної епохи; довести, що «смарт»-соціокультурне середовище є детермінантою формованого техноінтелектуального суспільства; осмислити «смарт»-соціокультурне середовище як чинник трансформації наукового дискурсу; дослідити методологічну роль концепції «смарт»-речей в етиці науки суспільства ризику.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева И. Ю. Проектирование субъекта в Интернет / И. Ю. Алексеева // Этюды по социальной инженерии: От утопии к организации. – М. : Эдиториал УРСС, 2002. – С. 254–269.
2. Бандальєр Г. Книга versus Інтернет / Ганна Бандальєр // Вісник НАН України. – 2007. – № 3. – С. 51–59.
3. Волков А. Новая всемирная сеть – «Интернет вещей» [Электронный ресурс] / Александр Волков. – Россия: Fornit, 2012. – Режим доступа: <http://www.scorcher.ru/journal/art/art352.php>.
4. Денєжніков С. С. Методологічна роль трансгуманізму в становленні постлюдини: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец.

09.00.09 «філософія науки» / Сергій Сергійович Денежніков. – К. : 2012. – 20 с.

5. Кутырёв В. А. Философия трансгуманизма / Владимир Александрович Кутырёв. – Нижний Новгород : Нижегородский университет, 2010. – 85 с.

6. Маклюэн Г. М. Понимание медиа: внешние расширения человека [Электронный ресурс] / Герберт Маршалл Маклюэн; пер. с англ. – Эквадор: Либрусек, 2012. – Режим доступа: <http://www.librus.ec>.

7. Нариньяни А. С. Между эволюцией и сверхвысокими технологиями: новый человек ближайшего будущего / Александр Семенович Нариньяни // Вопросы философии. – 2008. – № 4. – С. 3–17.

8. Наука електронної ери: оновлення методології [відп. ред. В. С. Лук'янець]. – К. : ПАРАПАН, 2012. – 300 с.

9. Николаев В. Герберт Маршалл Маклюэн и его книга «Понимание средств коммуникации [Электронный ресурс] / Владимир Николаев // Отечественные записки. – 2003. – № 4. – Режим доступа: <http://www.strana-oz.ru/2003/4/gerbert-marshall-maklyuen-i-ego-kniga-ponimanie-sredstv-kommunikacii>.

10. Юнг К. Г. Синхронистичность: Сборник / Карл Густав Юнг; пер. с англ. под общ. ред. С. Л. Удовика. – М.: Рефл-бук, К.: Ваклер, 1997. – 320 с.

SUMMARY

V. Ye. Karpenko. Smart Things as a Factor of Man Change: Interpreting the Problem.

In the article the author analyzes the phenomenon of smart things as a philosophic problem, in particular the problem of their potential in Man biological, psycho, social, spiritual change. The main ways of investigation of the corresponding tendencies in smart sociocultural environment are defined. The sociocultural environment is an alternative to the total computer virtualization of our existence.

Key words: smart things, artificial intelligence, technointelligence, smart sociocultural environment.

РЕЗЮМЕ

В. Е. Карпенко. «Смарт»-вещи как фактор преобразования человека: постановка проблемы.

В статье автор анализирует феномен «смарт»-вещей как философскую проблему, а именно проблему их потенциала как фактора преобразования Человека в полноте его биологических, психических, социальных, духовных измерений. Намечаются основные пути исследования соответствующих тенденций «смарт»-социокультурной среды, которая является альтернативой тотальной «компьютерной виртуализации» человеческого бытия.

Ключевые слова: «смарт»-вещи, «умные» вещи, искусственный интеллект, техноинтеллект, «смарт»-социокультурная среда.